

Jerzy Osiatyński*

Gospodarczy i polityczni luminarze Instytutu Nauk Ekonomicznych PAN wspomnienie na czterdziestolecie

Instytut Nauk Ekonomicznych PAN został powołany 10 grudnia 1980 roku. Jego początki sięgają jednak lat bardziej odległych, do utworzonego w 1953 roku Zakładu Nauk Ekonomicznych PAN. W Zakładzie od grudnia 1955 roku aż do śmierci w 1970 r. Działem Badań nad Gospodarką Kapitalistyczną kierował Michał Kalecki. Ściśle z nim wtedy współpracowali Adam Szeworski, Władysław Sadowski i Zofia (Iga) Dobrska. W latach 1968-1974 przewodniczącym Rady Naukowej Zakładu był Kazimierz Secomski, który w trudnych latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego wieku miał wielkie zasługi w organizacyjnej opiece i politycznym osłanianiu edycji Dzieł najpierw Oskara Langego, a potem Langego i Kaleckiego.

Nie piszemy tu jednak historii INE PAN, ale świętujemy jego czterdziestolecie. Instytut zawsze skupiał wielu wybitnych teoretyków ekonomii, odznaczał się dobrą atmosferą oraz temperamentem i poczuciem humoru swoich pracowników. Jak w przypadku innych nauk społecznych, naszą główną rolą jest rozwijanie nowych teorii i obalanie twierdzeń, „których fałszywości jak dotąd jeszcze nie wykazano”. Jest nim jednak także dążenie do stosowania wyników naszych badań w praktyce.

Mijające czterdziestolecie Instytutu obejmuje bardzo od siebie odmienne dekady. Trudne, potencjalnie zmarnowane lata osiemdziesiąte. Potem nie mniej trudne, chociaż pełne nadziei lata następnych dwóch dekad. Wreszcie, wywołujące wśród nas wiele różnych, głęboko sprzecznych ocen i oczekiwań lata właśnie mijającej dekady. Przez ten czas pracownicy Instytutu Nauk Ekonomicznych PAN z wielką energią i ofiarnością angażowali się w aktywną przebudowę gospodarczej rzeczywistości Polski, zajmując wysokie stanowiska w administracji gospodarczej i państwowej, rządowej i samorządowej, w najwyższych organach legislacyjnych i w instytucjach doradczych państwa.

Długa jest lista naszych kolegów piastujących stanowiska państwowe. Stało się tak między innymi dlatego, że w pierwszych latach Instytutu, po wprowadzeniu w 1981 r. stanu wojennego, kiedy dyrektorem Instytutu był Józef Pajestka, a przewodniczącym Rady Naukowej Zdzisław Sadowski, INE PAN dał wielu działaczom ówczesnej politycznej opozycji schronienie, zatrudnienie i możliwości kontynuowania pracy naukowo-badawczej. Dotyczyło to w pierwszym rządzie naukowców badających konieczne warunki rzeczywistej przebudowy polskiej gospodarki. W kierowanym wówczas przez Witolda Trzeciakowskiego Zakładzie Mikroekonomii i kierowanym przez Jana Mujzela Zakładzie Funkcjonowania Gospodarki regularnie spotykali się na seminariach i naukowych dyskusjach m. in.: Marek Dąbrowski, Cezary Mech, Andrzej Topiński, Adam Lipowski, Jerzy Eysymontt i Ryszard Bugaj. Wielu z nich uczestniczyło zarazem w pracach nieformalnego seminarium poświęconego instytucjonalnym i strukturalnym warunkom reformy gospodarczej w Polsce, które w ówczesnej Szkole Głównej

* Były Przewodniczący Rady Naukowej Instytutu Nauk Ekonomicznych PAN.

Planowania i Statystyki prowadził Leszek Balcerowicz. Nie może więc dziwić, że po latach wielu z nich zostało czołowymi postaciami polskiego życia gospodarczego i politycznego. „Tacy jesteśmy, jacy się sprawdzimy w godzinie próby”. Tak się sprawdzali.

W minionym czterdziestolecu z Instytutu Nauk Ekonomicznych PAN wywodził się jeden premier i trzech wicepremierów.

Premierem Rzeczypospolitej był dwukrotnie w latach 2004-2005 **Marek Belka**, dyrektor Instytutu w latach 1993-96, który był także dwukrotnie wicepremierem i ministrem finansów (1997 oraz 2001-02). Wcześniej był doradcą ekonomicznym prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego, w latach 2009-10 dyrektorem Departamentu Europejskiego MFW, w latach 2010-2016 prezesem Narodowego Banku Polskiego, a od 2019 roku, jest posłem Parlamentu Europejskiego IX kadencji.

Wiceprezesami Rady Ministrów byli: **Zbigniew Madej** (1981-82), który był przewodniczącym Komisji Planowania (1981-83), oraz **Zdzisław Sadowski**, pierwszy przewodniczący Rady Naukowej naszego instytutu (1982-87), który w latach 1987-88 także dzielił obowiązki wicepremiera z przewodniczeniem Komisji Planowania i który był wieloletnim przewodniczącym Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego (1985-2005).

Z Instytutem związanych było wielu ministrów. **Janusz Górski** od października 1978 roku aż do lutego 1981 r. był w kilku kolejnych rządach Ministrem Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Wybory czerwca 1989 r. i proces tworzenia we wrześniu tego roku pierwszego od dekad rządu z niekomunistycznym premierem i z udziałem ludzi związanych z „Solidarnościową” opozycją postawił przed wieloma z nas nowe wyzwania związane z wzięciem odpowiedzialności za radykalną przebudowę gospodarki i państwa. Kilku naszych pracowników zdecydowało się podjąć tego zadania, obejmując w pierwszych rządach po przełomie 1989 roku stanowiska ministerialne. Kilku objęło stanowiska wiceministrów; wielu – dyrektorów departamentów analitycznych, kierowników państwowych instytucji gospodarczych, inni aktywnie uczestniczyli w państwowych instytucjach doradczych.

W rządzie Tadeusza Mazowieckiego zasiadali: **Marcin Świącicki** – Minister Współpracy Gospodarczej z Zagranicą, w latach 1994-99 prezydent m. st. Warszawy, potem wiceminister gospodarki (1999-2000), po 1989 r. poseł na Sejm kilku kadencji. **Witold Trzeciakowski** był w randze ministra przewodniczącym Rady Ekonomicznej rządu (do 1992 r.) i senatorem RP w latach 1989-91. **Jerzy Osiatyński** był Ministrem-Kierownikiem Centralnego Urzędu Planowania. W randze ministra był także **Jerzy Regulski** – pełnomocnik rządu do spraw reformy samorządu terytorialnego.

W rządzie Jana Krzysztofa Bieleckiego **Jerzy Eysymontt** pełnił urząd Ministra-Kierownika Centralnego Urzędu Planowania i zachował ten urząd w rządzie Jana Olszewskiego. **Dariusz Ledworowski** był w rządzie Bieleckiego Ministrem Współpracy Gospodarczej z Zagranicą. W rządzie Hanny Suchockiej Ministrem Finansów był **Jerzy Osiatyński**, który w latach 1989-2001 był posłem na sejm RP, w latach 2010-13 doradcą ekonomicznym prezydenta Bronisława Komorowskiego, a w latach 2013-19 członkiem Rady Polityki Pieniężnej.

Jacek Socha był w obu rządach Marka Belki Ministrem Skarbu Państwa, ale przede wszystkim był współtwórcą, a następnie przewodniczącym Komisji Papierów Wartościowych i Giełd (1994-2004).

Podobnie w obu rządach Marka Belki **Krzysztof Opawski** był Ministrem Infrastruktury (2004-05).

Trudno po tylu latach i w czas pandemii bez dostępu do archiwów zestawić pełną listę osób, które zajmowały stanowiska sekretarzy i podsekretarzy stanu, więc przepraszam za ewentualne pominięcia. Trzeba też pamiętać, że jeszcze przed 1989 rokiem **Mieczysław Mieszczankowski** był podsekretarzem stanu w Ministerstwie Finansów (1982-83).

Marek Dąbrowski zajmował spośród naszych instytucyjnych koleżanek i kolegów bodaj najwięcej pozycji państwowych. Był pierwszym zastępcą Leszka Balcerowicza jako Ministra Finansów (1989-90). Sprawował mandat posła na Sejm (1991-93). Przewodniczył Radzie Przekształceń Własnościowych (1991-96). W latach 1998-2004 był członkiem Rady Polityki Pieniężnej. W sprawach transformacji doradzał prezydentom i rządom bodaj wszystkich krajów byłego Związku Sowieckiego i wielu innym.

Wiceministrem finansów był **Andrzej Sopoćko** (2003), który wcześniej był Prezesem Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (1995-97), a później wiceprezesem Giełdy Papierów Wartościowych (2003-05).

Wiceministrem finansów był **Cezary Mech** (2005-06), wcześniej prezes Urzędu Nadzoru nad Funduszami Emerytalnymi (1998-02), a później zastępca Szefa Kancelarii Sejmu (2006-07) oraz doradca prezesa NBP (2008-10).

Wiceministrem finansów był także **Stanisław Gomułka** (2008), który od 2013 r. jest członkiem Rady Naukowej Instytutu, a który był jednym z czołowych doradców projektujących polskie reformy gospodarcze w 1989 roku, w latach 1989-95 i 1998-2002 był doradcą kolejnych ministrów finansów, a w latach 1995-98 doradcą Prezesa NBP.

Podsekretarzem stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych był **Iwo Byczewski** (1991-95), później ambasador RP przy Unii Europejskiej (2001-02) oraz w Belgii i Luksemburgu (2002-07). **Adam Kowalewski** był wiceministrem w Ministerstwie Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa (1989-92), później ambasadorem RP w Nairobi (1992-96). **Marcin Rybicki** był wiceministrem w Centralnym Urzędzie Planowania (1989-96), ambasadorem RP przy Radzie Europy (1997-2001) i Japonii (2003-08). **Mirosław Zieliński** był wiceministrem w Ministerstwie Gospodarki i Pracy (2003-05) a potem jako pierwszy Polak został w 2006 dyrektorem ds. Polityki Celnej w Dyrekcji Generalnej ds. Unii Celnej i Podatków (TAXUD) w Komisji Europejskiej.

Nasi koledzy pełnili także wiele ważnych funkcji publicznych poza administracją rządową. **Cezary Józefiak**, który po Józefie Pajestce przejął dyrekcję INE PAN (1990-93), a potem był przewodniczącym naszej Rady Naukowej (1999-2007), w latach 1989-91 był senatorem Senatu RP I kadencji, przewodniczył senackiej Komisji Gospodarki Narodowej, był w tych latach także członkiem Rady Ekonomicznej przy prezesie Rady Ministrów, później

członkiem Rady Naukowej przy prezesie NBP (1992-97), a w latach 1998–2004 członkiem Rady Polityki Pieniężnej.

Tadeusz Kowalik – współpracownik Komitetu Obrony Robotników, założyciel Towarzystwa Kursów Naukowych, sygnatariusz apelu 64 uczonych, pisarzy i publicystów do władz komunistycznych o podjęcie dialogu ze strajkującymi robotnikami, w sierpniu 1980 członek Komisji Ekspertów przy prezydium Komitetu Strajkowego w Stoczni Gdańskiej, następnie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność”, uczestnik obrad Okrągłego Stołu, w 1992 członek założyciel Unii Pracy (pod koniec życia bezpartyjny), choć stroniący od oficjalnych stanowisk, odegrał olbrzymią rolę w polskich przemianach ustrojowych.

Podobna rolę w kształtowaniu tych zmian odegrał **Jan Mujzeł**, uczestnik „Solidarnościowej” strony w obradach Okrągłego Stołu, w latach 1994-2005 przewodniczący Rady Strategii Społeczno-Gospodarczej przy Radzie Ministrów, w której funkcję sekretarza pełniła Elżbieta Mączyńska-Ziemacka. W pracach Rady bardzo aktywnie uczestniczyło wiele koleżanek i kolegów z naszego instytutu, w tym Joanna Kotowicz-Jawor, Tadeusz Kowalik, Adam Lipowski i Jan Macieja. Tadeusz Baczko blisko współpracował z profesorem Mujzelem przy „Liście 500 największych przedsiębiorstw”, przez wiele lat sztandarowym projekcie Instytutu.

Wielki wpływ na kształt polskich reform ustrojowych miał **Ryszard Bugaj**, uczestnik opozycji demokratycznej, członek Towarzystwa Kursów Naukowych, doradca Komisji Krajowej „Solidarności” i członek władz regionalnych Związku. Internowany po ogłoszeniu stanu wojennego, był posłem na Sejm w latach 1989-97 i wielokrotnym przewodniczącym Sejmowej Komisji Finansów Publicznych. Był także współzałożycielem powstałej w 1992 roku Unii Pracy i jej wieloletnim przewodniczącym.

Andrzej Topiński, działacz antykomunistycznej opozycji i współpracownik podziemnej „Solidarności”, w 1989 uczestniczył w obradach Okrągłego Stołu, w 1989 roku był krótko doradcą Ministra-Kierownika Centralnego Urzędu Planowania. Jednak przede wszystkim – po latach bliskiej współpracy z Władysławem Baką, kiedy ten był Prezesem Narodowego Banku Polskiego (1985-88 oraz 1989-91) i pod którego kierunkiem przygotowywano zręby radykalnej przebudowy polskiej bankowości – Topiński w latach 1989–1992 był wiceprezesem NBP, a od sierpnia 1991 do marca 1992 pełnił obowiązki prezesa NBP. W latach 1994-99 był prezesem PKO BP, a w latach 2000-03 prezesem Związku Banków Polskich.

Wspomniana już **Elżbieta Mączyńska-Ziemacka** przejęła po Zdzisławie Sadowskim funkcję prezesa Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, którą sprawuje po dziś dzień, łącząc ją z obowiązkami redaktora naczelnego „Economisty”.

Bogdan Wyżnikiewicz był w latach 1991-92 prezesem Głównego Urzędu Statystycznego.

Jarosław Kozłowski był w latach 2004-06 przewodniczącym Komisji Papierów Wartościowych i Giełd.

W ostatniej dekadzie **Marek Niechciał** był dwukrotnie Prezesem Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (2007-08 oraz 2016-20).

Na liście tej jest jeszcze dwóch członków Rady Polityki pieniężnej – **Andrzej Wojtyna** (2004-10) i **Łukasz Hardt** (2016-).

List ta jest doprawdy imponująca. Niezależnie od naszych osiągnięć badawczych, w przeliczeniu na liczbę pracowników naukowych, nie ma w Polsce drugiego takiego ośrodka nauk ekonomicznych, który w tym czterdziestoleciu mógłby się poszczycić takimi powiązaniem nauki z praktyką, dać krajowi tylu najwyższej rangi działaczy państwowych.

Jednak im bardziej zbliżałem się do końca tej listy, tym większy odczuwałem smutek i rozczarowanie. Mój smutek nie dotyczy tylko tych, których już wśród nas nie ma, a którzy tyle wnosili do naszych sporów naukowych i do polityki gospodarczej. Zastanawiam się, jak to jest możliwe, że Instytut, którego dorobek w wielkim stopniu opiera się na wynikach naukowych i dydaktycznym zaangażowaniu naszych koleżanek, jest na tej liście reprezentowany tylko przez jedną kobietę, a na liście członków najwyższych władz państwowych i rządowych nie ma żadnej? Ktoś chce coś powiedzieć o równych prawach, o emancypacji? Prawda, wiele z nich pełniło ważne funkcje poza Instytutem, w organach doradczych czy w innych ważnych gremiach. Ale nie na najwyższych w państwie stanowiskach. Tak to wygląda w praktyce! Pozwólcie zatem, że na koniec tego wystąpienia wymienię chociaż kilka nazwisk pań, z którymi miałem szczęście bliżej współpracować w latach mojego przewodniczenia Radzie Naukowej, a którym Instytut w sporym stopniu zawdzięcza swoje dzisiejsze istnienie.

W tym gronie pragnę wymienić panie: **Joannę Kotowicz-Jawor, Urszulę Grzełońską-Liburę, Barbarę Liberską, Barbarę Błaszczyk, Annę Ząbkowicz** i **Urszulę Skorupską**. Czterdziestolecie Instytutu jest dobrą okazją, aby im podziękować za wieloletnie głębokie zaangażowanie w sprawy Instytutu, zwłaszcza w okresach dla niego najtrudniejszych.

Słowa podziękowania składałam także naszym koleżankom, które przez te lata nieustannie wspierały nas od strony administracyjnej. Znowu nie sposób tu przywołać wszystkie panie. Zacznę o tych, które już w Instytucie nie pracują, od pani **Lidii Wiecheckiej**, której pamięć instytucjonalna sięga jeszcze Zakładu Nauk Ekonomicznych PAN z lat 60., i która jak nikt inny zna w INE PAN wszystkich i wszystko, która jeszcze niespełna rok temu radziła mi, w jakiej szafie i na której półce mogę znaleźć materiały archiwalne dotyczące profesora Trzeciakowskiego. Dalej panie **Wiesława Czech Matuszewska, Barbara Kubiela** i **Katarzyna Sierocińska**. A teraz panie, które na co dzień dalej z nami blisko współpracują: **Justyna Janik, Elżbieta Magdalińska** i **Joanna Pęczkowska**. Jesteśmy Wam bardzo wdzięczni i za wszystko bardzo dziękujemy.

Na koniec chciałem jeszcze podziękować **Joannie Kotowicz-Jawor, Elżbiecie Mączyńskiej, Barbarze Błaszczyk, Andrzejowi Szablewskiemu** i **Krzysztofowi Bartosikowi** za ich uwagi do wcześniejszej wersji tego wspomnienia, a paniom **Justynie Janik** i **Elżbiecie Magdalińskiej** za pomoc archiwalną. Przy opracowaniu tego wspomnienia korzystałem z Księgi Jubileuszowej na trzydziestolecie INE PAN opracowanej przez Michała Baranowskiego, Leszka Jasińskiego i Pawła Kozłowskiego (Ket Text, Warszawa 2000).

Jerzy Osiatyński
Komorów, 17 grudnia 2020 r.